

Стрілецька О.В.

Державний податковий університет

ORCID ID: 0009-0009-4517-4382

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ В АПЕЛЯЦІЙНІЙ ІНСТАНЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню особливостям реалізації принципу змагальності в апеляційній інстанції. Змагальність визначає образ усього кримінального процесу, оскільки передбачає таку його побудову, при якому функції обвинувачення, захисту та вирішення справи відокремлюються одна від одної. Це, у свою чергу, надає вироку суду силу особливої переконливості, підвищує його правову і соціальну значимість.

Принцип змагальності характеризується наявністю чотирьох взаємозалежних елементів: стороною обвинувачення та стороною захисту; закріпленими засобами діяльності сторони обвинувачення та сторони захисту; відокремленням функцій державного обвинувачення, захисту та судового розгляду; об'єктивним та неупередженим судом. Вилучення будь-якого з них не тільки призвело б до неповноти змісту аналізованого принципу, а й викликало б сумніви щодо його фактичного існування. Лише наявність усіх цих елементів без жодних застережень, припущень, винятків тощо дозволяє класифікувати процес як такий, що відповідає принципу змагальності.

Встановлено, що у контексті реалізації принципу змагальності в апеляційному провадженні, сторони і суд виконують унікальні функції, що підкреслюють їхню важливу роль у кримінальному процесі. Сторони обвинувачення та захисту беруть активну участь у кримінальній процесуальній діяльності, спрямованій на відстоювання своїх інтересів в апеляційній інстанції. Це включає в себе не тільки подання аргументів на користь своєї позиції, а й активну участь у процесі відновлення справедливості, особливо під час виявлення та виправлення прогалин і помилок, допущених судом першої інстанції. Суд апеляційної інстанції, зі свого боку, виконує важливі функції судового контролю. Його завдання – перевірка законності, обґрунтованості та справедливості судових рішень, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку. Особливості змагальності сторін у суді другої інстанції, окрім рівного обов'язку надати обґрунтовану вимогу із зазначенням того, у чому полягає незаконність чи необґрунтованість судового рішення, яке було ухвалено судом першої інстанції, також обумовлені наявністю у суду другої інстанції ревізійних повноважень. Це надає суду додаткові можливості для глибшого аналізу та переосмислення рішень, ухвалених на попередній стадії кримінального провадження.

За підсумком дослідження запропоновано: доповнити КПК України нормою, передбачивши обов'язкову участь захисника в рамках апеляційного оскарження з використанням відеоконференції, незалежно від бажання підозрюваного, обвинуваченого, засудженого; наділити засудженого, який утримується під вартою та бере участь у суді другої інстанції за допомогою системи відеоконференції, правом на конфіденційність консультації із захисником, а також закріпити обов'язкове надання такому засудженому захисника, який представлятиме його інтереси в залі суду; доповнити КПК України правилом, обов'язкової участі в розгляді апеляційної скарги сторони, що ініціювала апеляційне оскарження; наділити правом останнього слова особу, яка заперечує проти задоволення апеляційної скарги.

Ключові слова: змагальність, принцип змагальності, кримінальне провадження, кримінальний процес, апеляційне провадження, сторона обвинувачення, сторона захисту, функція державного обвинувачення, функція захисту, апеляційний суд.

Постановка проблеми. Після вступу у дію нового Кримінального процесуального кодексу України реалізація кримінального судочинства загалом стала відповідати рівню процесуальної діяльності розвинених демократичних держав. Це найбільш помітно демонструє втілювана зако-

нодавцем політика реалізації принципу змагальності. Багато положень чинного КПК України сформульовані таким чином, щоб забезпечити неупереджене і повне дослідження обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, а також прийняття у зв'язку з цим

справедливого рішення. Однак, низка норм КПК України, що регламентують процесуальні права й обов'язки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, все ще викладені без урахування гарантії забезпечення принципу змагальності. Зазначені обставини нерідко призводять до утисків прав учасників кримінального процесу. Вищевикладене обумовлює необхідність глибокого, всебічного, комплексного аналізу та наукового осмислення правової природи, значення і механізму реалізації принципу змагальності, а також розробки науково-обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення відповідних норм кримінального процесуального законодавства та практики його застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення змагальності сторін вивчали багато вчених. Зокрема, різні аспекти принципу змагальності розкривались в працях: Ю. Грошевого, О. Дидича, В. Комарова, В. Кульчицького, В. Маляренка, М. Маркуш, І. Марочкіна, О. Мироненка, О. Мохонько, О. Немировської, В. Нора, А. Селіванова, М. Строговича, В. Тертишника, Г. Тимченка та ін. Визнаючи всю важливість виконаної вченими роботи, водночас необхідно відзначити, що попередні наукові праці, у тому числі на рівні дисертаційних досліджень, головним чином, були присвячені проблемам реалізації принципу змагальності під час судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей реалізації принципу змагальності в апеляційній інстанції.

Виклад основного матеріалу. Принцип змагальності, охоплюючи все кримінальне провадження, має універсальний і безперервний характер. Цей принцип, як правова категорія, незважаючи на свій різний прояв, повною мірою поширюється і на провадження в суді апеляційної інстанції. Перехід між стадіями кримінального провадження не змінює основних елементів змагальності, але вносить корективи в інтенсивність їх прояву та процедурні аспекти реалізації.

Апеляція вважається однією з класичних форм оскарження судових рішень, суть якої полягає у перевірці вищою судовою інстанцією (апеляційним судом) як з фактичного погляду (по суті), так і з юридичного погляду (по формі) рішень суду першої інстанції, що не набрали законної сили, на предмет їх законності, обґрунтованості та справедливості, яка здійснюється за ініціативою сторін та у межах заявлених ними процесуальних

вимог шляхом дослідження нових доказів, повторного дослідження обставин кримінального провадження з можливістю ухвалення нового рішення, яким повністю або частково замінюється рішення суду нижчого рівня [1, с. 26]. Зазначені завдання є незмінними незалежно від підстави, що послужила початком апеляційного оскарження.

Апеляційне провадження є ефективним засобом виявлення та усунення помилок, яких припускаються суди першої інстанції, засобом, що забезпечує реалізацію правозахисної функції правосуддя, тобто перенесенням скривдженою стороною справи з нижчого суду до вищого, для перегляду винесеного нижчим судом рішення. Специфіка апеляції полягає також в тому, що вона виконує в значній мірі контрольні, провірочні функції. Задача суду засудити справедливо виконана, якщо він розглядав матеріали всебічно, повно, об'єктивно і встановив дійсні обставини справи. Під час розгляду справи судом повинна встановлюватися істина, а висновки суду про всі фактичні обставини справи повинні відповідати тому, що мало місце в дійсності [7, с. 150, 151]. Згідно з даними офіційної статистики, у 2022 році на вироки та ухвали суду першої інстанції було подано 18472 апеляційні скарги, за результатами розгляду яких скасовано або змінено лише 6518 судових рішень (ефективність апеляційного оскарження склала 35,28 %). Водночас необхідно враховувати, що апеляційні суди не завжди приймають законні та обґрунтовані вироки та рішення, про що також свідчить офіційна статистика. Так, у 2022 році 1935 рішень судів апеляційної інстанції було змінено в касаційному порядку.

Інтенсивне навантаження на суди другої інстанції, включаючи величезну кількість необґрунтованих скарг, стає причиною посилення традиційних рис касаційного порядку в роботі апеляційних судів. Ця ситуація перешкоджає повному здійсненню принципу змагальності на даній стадії кримінального провадження, справляючи негативний вплив на ефективність відновлення прав осіб, у тих випадках, коли реальні порушення мали місце. Саме в апеляційній інстанції концентруються процесуальні механізми, спрямовані не тільки на виявлення порушень, а й на їхнє усунення, а також на визначення рівня їхньої суттєвості з метою вибору найбільш оперативних методів врегулювання наявної ситуації.

Реалізація принципу змагальності в апеляційному провадженні має певну послідовність, що сприяє підвищенню поінформованості сторін про апеляційні доводи одна одної. Під час подання

апеляційної скарги, здійснюється її перевірка апеляційною інстанцією на відповідність вимогам, закріпленим у ст. 396 КПК України. Отже, сам факт подання апеляційної скарги, в якій, наприклад, відсутні вимоги особи, не є достатнім приводом для відкриття апеляційного провадження. Вирок чи ухвала суду першої інстанції не можуть бути переглянуті через одне лише бажання заінтересованих осіб, необхідна наявність визначених законом підстав. Згідно з п. 4 ч. 2 ст. 396 КПК України, апеляційна скарга має містити вимоги особи, яка подає апеляційну скаргу, та їх обґрунтування із зазначенням того, у чому полягає незаконність чи необґрунтованість судового рішення, що сприяє посиленню змагальних засад, оскільки зазначення конкретних вимог та їх обґрунтування підвищує поінформованість протилежної сторони, у якої, відповідно, з'являється можливість підготовки вмотивованих заперечень на апеляційну скаргу на вирок чи ухвалу суду першої інстанції, із зазначенням власних доводів.

Сторона обвинувачення і сторона захисту однаковою мірою несуть обов'язок аргументації своїх вимог, що полягає у вказівці на порушення, допущене судом першої інстанції, в обґрунтуванні, чому вони вважають це порушенням, і як воно вплинуло на законність, обґрунтованість та справедливість судового рішення, яке оскаржується в апеляційному порядку. Аналіз апеляційних скарг засвідчив, що у випадках, коли суд апеляційної інстанції відмовляє в задоволенні скарг, доводи сторін не знаходять об'єктивного підтвердження, що свідчить про формальний підхід до оскарження вироку чи ухвали суду першої інстанції стороною захисту і створює лише видимість змагальності в суді другої інстанції. Наголосимо на тому, що в більшості випадків ухвали суду апеляційної інстанції про залишення апеляційної скарги без руху, її повернення або відмову відкриття провадження надалі в касаційному порядку не оскаржувалися.

Відмінною особливістю провадження в суді апеляційної інстанції, нерозривно пов'язаної з його змагальним характером, є відсутність у КПК України норм, що вказують на можливість проведення підготовчого провадження судом апеляційної інстанції. У науковій літературі, після ухвалення Кримінального процесуального кодексу України 2012 року неодноразово порушувалося питання щодо можливості включення стадії підготовчого провадження до апеляційного провадження.

Аналіз профільної літератури виявив суттєві розбіжності серед науковців щодо доцільності

та необхідності введення стадії підготовчого провадження в апеляційне провадження. Перша група авторів, яка дотримується негативної позиції з даного питання, аргументує її тим, що стадія підготовчого провадження лише ускладнить процес розгляду апеляційної скарги. Зі свого боку друга група дослідників виступає за запровадження цієї стадії, стверджуючи, що підготовче провадження повинно проводитися за наявності в апеляційній скарзі підтверджених вимог особи, які можуть вплинути на скасування вироку чи ухвали суду і призначенню нового розгляду у суді першої інстанції. Проте слід зазначити, що законодавче запровадження стадії підготовчого провадження в апеляційний процес навряд чи суттєво вплине на зміцнення принципу змагальності, при цьому беззастережно призведе до додаткового навантаження на суди другої інстанції. Практика показує, що навіть під час судового провадження у першій інстанції, подані під час підготовчого провадження клопотання, не завжди розглядаються по суті, а їх розгляд переноситься на стадію судового розгляду. Відзначимо, що само по собі стадія підготовчого провадження містить достатньо недоліків, які стануть на заваді її перенесенню в апеляційне провадження. Окремим проблемним питанням, яке потребує роз'яснення та конкретизації, є порядок розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді згідно з правилами ст.ст. 314-316 КПК України. Деякі скарги, які заявляються обвинуваченим, його представниками є досить складними та потребують ретельної перевірки, що призводить до затягування судового процесу. Неконкретизованими є дії суду на стадії підготовчого засідання, якщо скарга обвинуваченого чи його представника потребує витребування додаткових відомостей або матеріалів від прокурора у взаємозв'язку з ч. 4 ст. 291 КПК України, якою забороняється надання суду інших документів до початку судового розгляду [8].

Змагальність характеризується наявністю сторони обвинувачення та сторони захисту. Щодо даного елемента змагальності варто виокремити присутню в профільній літературі дискусію щодо процесуального становища прокурора в суді апеляційної інстанції. У літературі неодноразово висловлювалася думка, згідно з якою прокурор, який не брав участь у судовому розгляді в суді першої інстанції, в суді другої інстанції стороною не є. У суді другої інстанції у прокурора, який

не брав участь у судовому розгляді в суді першої інстанції, немає заздалегідь усталеної позиції, оскільки він не спостерігав за досудовим розслідуванням, не складав/затверджував обвинувальний акт. Тут прокурор лише висловлює свою думку щодо судового рішення, незалежно від того, з чиєї ініціативи справа потрапила до суду. Нагадаємо, що згідно ч. 5 ст. 24 Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. № 1697-VII, право подання апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом на судові рішення у кримінальній справі надається прокурору, який брав участь у судовому розгляді, а також незалежно від його участі в розгляді справи прокурору вищого рівня: Генеральному прокурору, його першому заступнику та заступникам, керівникам обласних прокуратур, їх першим заступникам та заступникам, крім випадків, коли йдеться про рішення у кримінальних провадженнях, розслідування в яких здійснювалося Національним антикорупційним бюро України, – у таких випадках відповідне право надається прокурору, який брав участь у судовому розгляді, а також незалежно від його участі в розгляді справи: керівнику Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, його першому заступнику та заступнику [10]. Прокурор, що не брав участь у судовому розгляді в суді першої інстанції, підтримуючи апеляційну скаргу, вправі з нею не погодитися, або погодитися частково, а тому вільний у виборі позиції. Незважаючи на те, що ми не згодні з висловленою позицією, щодо того, що прокурор, який не брав участь у судовому розгляді в суді першої інстанції, в суді другої інстанції стороною не є, вона має право на існування.

Визначаючи специфіку участі прокурора в суді апеляційної інстанції, слід враховувати, що найчастіше прокурор, який брав участь у суді першої інстанції, не бере участі в апеляційному розгляді. З огляду на сформовану практику, це роблять інші співробітники прокуратури. Маючи обвинувальну тезу, прокурор, як представник прокуратури, підтримує цю тезу, але він вільний у виборі своєї позиції і жорстко не пов'язаний висновками, викладеними в обвинувальному акті, і якщо вони не знайдуть підтвердження під час апеляційного розгляду, прокурор має право відмовитися від апеляційної скарги. Сутність участі прокурора в суді апеляційної інстанції полягає в тому, що він представляє інтереси держави, як власне і в суді першої інстанції. При цьому він законом наділя-

ється такою самою сукупністю прав, що й сторона захисту. Інтереси держави та особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального правопорушення, не збігаються, тому прокурор і засуджений у суді апеляційної інстанції мають різноспрямовані інтереси. Усе це свідчить про те, що прокурор виступає стороною в суді апеляційної інстанції, незважаючи на те, брав він участь в судовому розгляді в суді першої інстанції, чи ні. З цих же підстав не можна погодитися з науковцями, які висловили компромісне вирішення цього спірного питання: прокурор є стороною, коли він підтримує позицію сторони обвинувачення, що вона відстоювала в суді першої інстанції, в інших же випадках він виступає не як сторона, а як представник органу нагляду за законністю.

Процедура прийняття апеляційної скарги судом апеляційної інстанції відіграє особливу роль у реалізації змагальності, будучи додатковою гарантією забезпечення поінформованості сторін, оскільки в разі, якщо суддя-доповідач, встановить, що апеляційну скаргу на вирок чи ухвалу суду першої інстанції подано без додержання вимог, передбачених ст. 396 КПК України, він постановляє ухвалу про залишення апеляційної скарги без руху, в якій зазначаються недоліки скарги і встановлює достатній строк для їх усунення [6]. При цьому судді звертають увагу на необхідність вчинення сторонами процесу дій, відсутність яких може негативно позначитися на можливості реалізації принципу змагальності у суді апеляційної інстанції в повному обсязі.

В силу ч. 4 ст. 405 КПК України неприбуття сторін або інших учасників кримінального провадження не перешкоджає проведенню розгляду, якщо такі особи були належним чином повідомлені про дату, час і місце апеляційного розгляду та не повідомили про поважні причини свого неприбуття [6]. Зазначена норма підкреслює обов'язковість участі сторін обвинувачення та захисту в апеляційному розгляді. Підкреслимо, що в рамках апеляційного розгляду обвинувачений підлягає обов'язковому виклику в судові засідання, якщо в апеляційній скарзі порушується питання про погіршення його становища або якщо суд визнає обов'язковою його участь, а обвинувачений, який утримується під вартою, – також у разі, якщо про це надійшло його клопотання (ч. 4 ст. 401 КПК України). Це положення дає змогу зробити однозначний висновок, що суд не має права відмовити обвинуваченому, який утримується під вартою, в участі у судовому засіданні. Як ми бачимо, законодавець не обмежує

обвинуваченого в правах, у можливості особисто відстоювати свою позицію, що дозволяє говорити про рівність сторін, які беруть участь в апеляційному розгляді.

Відзначимо, що вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство надає можливість сторонам, іншим учасникам судового процесу, які не мають можливості з'явитись в судові засідання, подати клопотання до суду про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. При участі у судовому засіданні, що відбувається в режимі відеоконференції за сторонами судового процесу зберігаються усі права та обов'язки, передбачені КПК України. Питання щодо заміни реальної присутності обвинуваченого, який утримується під вартою під час розгляду його справи в апеляційному суді режимом відеоконференції має напрацьований досвід. З метою належної організації проведення судових засідань в режимі відеоконференції в апеляційних судах є обладнані зали судових засідань, які постійно використовуються за призначенням. Технічні засоби і технології, які використовуються на сьогоднішній день в судовому засіданні, забезпечують належну якість зображення та звуку. Учасникам судового процесу забезпечується можливість чути та бачити хід судового засідання, ставити запитання і отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки [9]. Вважаємо, що забезпеченню дотримання принципу змагальності в рамках апеляційного оскарження з використанням відеоконференції сприятиме обов'язкова участь у такому процесі захисника, незалежно від бажання підозрюваного, обвинуваченого, засудженого. Зазначена позиція повинна знайти своє відображення в нормах КПК України.

Результати системного аналізу рішень Європейського суду з прав людини свідчать про те, що при апеляційному розгляді справи держава повинна забезпечувати:

1. Присутність захисника, який гарантує надання висококваліфікованої юридичної допомоги засудженому. Цей аспект передбачає присутність під час розгляду справи захисника, а також підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, як особисто, так і з використанням технології відеоконференцз'язку.

2. Доступність матеріалів справи. Важливим аспектом тут є представлення всіх доказів на відкритому слуханні в присутності підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, з метою дотримання принципу змагальності.

3. Якісний відеоконференцз'язок з можливістю забезпечення конфіденційного спілкування між засудженим та його захисником. Вимоги Європейського суду з прав людини підкреслюють важливість ефективного використання сучасних технологій у забезпеченні повноцінної участі сторін у судовому процесі.

Дотримання зазначених умов, на думку Європейського суду з прав людини, є невід'ємною частиною справедливого та змагального судового процесу в апеляційній інстанції. Зазначимо, що організаційні питання використання відеоконференції під час судових проваджень з перегляду судових рішень потребує додаткової правової регламентації, спрямованої на забезпеченні змагальності за участю засудженої особи. Вважаємо, що слід забезпечити право засудженого, який утримується під вартою та бере участь у суді другої інстанції за допомогою системи відеоконференції, на конфіденційність консультації із захисником, а також закріпити обов'язкове надання такому засудженому захисника, який представлятиме його інтереси в залі суду. Нагадаємо, що відсутність захисника заявника в суді апеляційної (касаційної) інстанції, навіть сама по собі є порушенням ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [5] (Справа Shekhov v. Russia (скарга № 12440/04) [13]; Справа Misyukevich v. Russia (скарга № 63053/09) [14]).

Загалом ми дотримуємося позиції, згідно з якою рівні права сторін можуть бути реалізовані тільки за наявності реальних рівних можливостей. Стосовно і до розгляду справи в апеляційному провадженні рівні можливості у сторін з'являються тільки: 1) унаслідок їхньої обопільної участі в розгляді апеляційної скарги; 2) інтереси сторони захисту має представляти захисник. Вбачається, що необов'язковість участі сторін у суді апеляційної інстанції йде в розріз із сутністю принципу змагальності. Відсутність у сторони реальної можливості реалізації цілого комплексу повноважень при не обов'язковій її участі в цій стадії процесу свідчить про те, що законодавцем не закладено дотримання гарантій принципу змагальності в цій стадії судового розгляду справи [7, с. 157]. Наявність сторін – один із неодмінних елементів змагальності, ігнорувати який не можна, оскільки втрачається весь сенс цього принципу.

За своєї відсутності сторони позбавляються можливості реалізувати своє право, одна сторона на підтримання апеляційної скарги, а інша, на підтримання судового рішення, ухваленого судом

першої інстанції. Не погодившись із рішенням суду першої інстанції, одна зі сторін, приносячи скаргу, бажає продовжити протиставлення, і вже в іншому порядку довести свою позицію, у правильності якої не сумнівається, суду апеляційної інстанції. Внаслідок чого вважаємо цілком обґрунтованим включення до КПК України умови обов'язкової участі в розгляді апеляційної скарги сторони, що ініціювала апеляційне оскарження.

У суді апеляційної інстанції законодавець гарантує стороні обвинувачення та стороні захисту рівні процесуальні права. Апеляційний розгляд здійснюється згідно з правилами судового розгляду в суді першої інстанції з урахуванням особливостей, передбачених Главою 31 «Проведення в суді апеляційної інстанції». З огляду на це, проблеми пов'язані з реалізацією принципу змагальності під час апеляційного провадження аналогічні проблемам, притаманним стадії судового розгляду. До них належать, наприклад, те, що обсяг доказів, які будуть досліджуватися, та порядок їх дослідження визначається в силу ст. 349 КПК України судом, а не сторонами, не передбачена чітка черговість пред'явлення доказів суду тощо. Тому, вважаємо, що реалізація принципу змагальності в апеляційній інстанції багато в чому залежить від ширшого проникнення змагальних начал на стадію судового розгляду.

Що стосується особливостей провадження в суді апеляційної інстанції законодавець також намагається дотримуватися рівності сторін. Сторони, в силу принципу змагальності, повинні мати рівні процесуальні права, тобто що може сторона обвинувачення, те саме може і сторона захисту. Саме цього правила і намагається дотримуватися законодавець під час всього апеляційного розгляду.

Характерною особливістю провадження в суді апеляційної інстанції є черговість виступу сторін. У суді другої інстанції для висловлення доводів, а також у судових дебатах першій надається слово особі, яка подала апеляційну скаргу. Якщо апеляційні скарги подали обидві сторони кримінального провадження, першим висловлює доводи обвинувачений. Після цього слово надається іншим учасникам судового провадження (ч. 3 ст. 405 КПК України). У суді ж першої інстанції судовий розгляд починається з оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта (ч. 2 ст. 347 КПК України). Ця особливість зумовлена: судово-контрольним характером судових проваджень з перегляду судових рішень; предметом перевірки, який включає правосудність судового рішення, яке підлягає перегляду; доводами учасників апеляційного

провадження про допущені порушення в суді першої інстанції, а також рівним обов'язком сторін аргументувати апеляційні вимоги. Як ми бачимо, стороні обвинувачення, як і стороні захисту, надано рівні повноваження, а також можливість впливати на рішення суду. Участь сторін зумовлює і порядок розгляду апеляційної скарги. При цьому видається зайвим судді-доповідачу доповідати зміст оскарженого судового рішення, доводи учасників судового провадження, викладені в апеляційних скаргах та запереченнях. Вважаємо, що сторони повинні самі виступити з обґрунтуванням своїх позицій. До того ж не ставлячи під сумнів право сторін на дебати, слід зазначити, що в суді апеляційної інстанції право останнього слова має належати особі, яка заперечує проти задоволення апеляційної скарги, а не суто обвинуваченому, який брав участь в апеляційному розгляді.

Останній елемент змагальності в апеляційному провадженні пов'язаний з діяльністю і статусом суду на цій стадії процесу. Взагалі, питання про те, яку роль (активну чи пасивну) повинен виконувати суд апеляційної інстанції при розгляді справи, є дискусійним. Окремі вчені виходять з того, що апеляційний суд повинен займати активну позицію у процесі, тобто, реалізуючи свою функцію по вирішенню справи, він повинен прагнути до встановлення обставин справи, що мають місце в реальній дійсності, не порушуючи при цьому рівності сторін і забезпечуючи рівну реалізацію їх процесуальних прав, тим самим сприяючи реалізації принципу змагальності сторін. Зазначається, що існуючих процесуальних засобів усунення неповноти та односторонності у розгляді справи у суду апеляційної інстанції недостатньо, тому пропонується розширити можливості суду щодо збору і дослідження доказів, надавши йому право давати доручення органам досудового слідства за аналогією з дорученнями суду першої інстанції [4, с. 535, 536]. Ми не зовсім згодні з наведеною позицією. Вважаємо, що принцип змагальності має забезпечувати активність суду апеляційної інстанції лише в певних рамках, не дозволяючи виходити за межі функціональної спрямованості діяльності суду, який має переглядати судові рішення суду першої інстанції в межах апеляційної скарги. Суд апеляційної інстанції не може перебирати на себе функції, притаманні сторонам, але він повинен мати можливість впливати на хід апеляційного оскарження, а не лише керувати процесом.

Визначаючи ступінь активності суду апеляційної інстанції, слід виходити, по-перше, з безпосередніх завдань стадії апеляційного провадження,

а по-друге, враховувати загальну мету кримінального процесу. Прагнучи забезпечити законність, обґрунтованість та справедливість судових рішень, що не набрали законної сили, суд повинен мати у своєму розпорядженні комплекс можливостей, які дають змогу виявляти незаконні, необґрунтовані та несправедливі судові рішення та вживати заходів до їх скасування або зміни задля досягнення завдань кримінального провадження. Суд, відповідно до тих умов, які притаманні його діяльності під час оскарження судових рішень в апеляційному порядку, зобов'язаний у межах апеляційної скарги встановити: неповноту судового розгляду; невідповідність висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження; істотне порушення вимог кримінального процесуального закону; неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність; невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого. У цій діяльності апеляційний суд не повинен виконувати іншу функцію, крім власної, тому суд повинен мати право не тільки досліджувати докази, які не досліджувалися судом першої інстанції, виключно якщо про дослідження таких доказів учасники судового провадження заявляли клопотання під час розгляду в суді першої інстанції або якщо вони стали відомі після ухвалення судового рішення, що оскаржується, а також мати право дослідити будь-які докази в межах апеляційної скарги.

Висновки. Підсумовуючи дослідження, можемо констатувати, що змагальність у апеляційному провадженні є дієвим засобом усунення неповноти і однобічності розгляду справи на попередніх стадіях, слідчих та судових помилок і виступає в якості певної гарантії законного та справедливого правосуддя у кримінальних провадженнях [4, с. 536]. У контексті реалізації принципу змагальності в апеляційному провадженні, сторони і суд виконують унікальні функції, що підкреслюють їхню важливу роль у кримінальному процесі. Сторони обвинувачення та захисту беруть активну участь у кримінальній процесуальній діяльності, спрямованій на відстоювання

своїх інтересів в апеляційній інстанції. Це включає в себе не тільки подання аргументів на користь своєї позиції, а й активну участь у процесі відновлення справедливості, особливо під час виявлення та виправлення прогалин і помилок, допущених судом першої інстанції. Суд апеляційної інстанції, зі свого боку, виконує важливі функції судового контролю. Його завдання – перевірка законності, обґрунтованості та справедливості судових рішень, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку. Особливості змагальності сторін у суді другої інстанції, окрім рівного обов'язку надати обґрунтовану вимогу із зазначенням того, у чому полягає незаконність чи необґрунтованість судового рішення, яке було ухвалено судом першої інстанції, також обумовлені наявністю у суду другої інстанції ревізійних повноважень. Це надає суду додаткові можливості для глибшого аналізу та переосмислення рішень, ухвалених на попередній стадії кримінального провадження. Отже, апеляційне провадження має важливе значення не тільки для сторін процесу, а й для самого кримінального провадження загалом.

Важливим аспектом подальшої розбудови законодавства є підтримка та сприяння процесу змагальності, де сторони мають рівні можливості щодо відстоювання своїх інтересів. Це сприяє ухваленню більш обґрунтованих, а відповідно і справедливих судових рішень. У світлі цих завдань, необхідно активно працювати над внесенням змін до КПК України, які зміцнять принцип змагальності та забезпечать баланс інтересів сторін на всіх етапах кримінального процесу. Особливу увагу слід приділити розвитку змагальності на стадії досудового розслідування, де формуються основні передумови для майбутнього судового розгляду. Це включає в себе створення більш досконалих змагальних механізмів, що зможуть забезпечити рівну можливість сторонам по збору доказової бази. Такі кроки сприятимуть не лише поглибленню принципу змагальності, а й зміцненню засад правосуддя в Україні загалом. З огляду на зазначене, питанню реалізації принципу змагальності на стадії досудового розслідування ми присвіtimo свої подальші наукові пошуки.

Список літератури:

1. Бобечко Н. Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2016. 498 с.
2. Габрелян А. Ю. Вектор розвитку України: дилема вибору. Матеріали конференцій МЦНД, 2021. URL: <https://doi.org/10.36074/mcnd-19.02.2021.lawgov.02> (дата звернення: 01.04.2023).
3. Габрелян А. Ю. Недоліки законопроекту № 3139. *Верховенство Права*. 2020. № 1. С. 36–43.

4. Дидич О. Ю. Щодо реалізації принципу змагальності в апеляційному провадженні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 64. С. 531–537.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.04.2023).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9–10. № 11–12. № 13. Ст. 88.
7. Маркуш М. А. Принцип змагальності в кримінальному процесі України : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 204 с.
8. Підготовче засідання у кримінальному процесі. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php> (дата звернення: 01.04.2023).
9. Порядок проведення судових засідань в режимі відео конференції. URL: <https://mka.court.gov.ua/sud4812/gromadyanam/videoconference/> (дата звернення: 01.04.2023).
10. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 2–3. Ст. 12.
11. Чепель О. В., Габрелян А. Ю. Показання свідка в кримінальному процесі: поняття, зміст, вимоги. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2023. № 4. С. 451–458.
12. Габрелян А. Ю. Об'єкт правопорушення передбаченого ст. 181-1 КУпАП. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*, 2020. № 3(13). С. 27–33.
13. Case of SHEKHOV v. RUSSIA (Application no. 12440/04). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-144944%22%5D%7D> (дата звернення: 01.04.2023).
14. Case of CASE OF MISYUKEVICH v. RUSSIA (Application no. 63053/09). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-154021%22%5D%7D> (дата звернення: 01.04.2023).
15. Melnyk O., Artemenko O., Yarosh A., Lytvyn O., Gabrielyan A. Administrative and legal culture of driving a vehicle as a factor in the social consciousness of a road user. *Revista Rela  es Internacionais do Mundo Atual*. 2021. № 3(32). URL: <http://dx.doi.org/10.21902/Revrima.v3i32.550> (дата звернення: 01.04.2023).

Striletska O. V. IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF COMPETITION IN THE APPELLATE INSTANCE

The article is devoted to the study of the peculiarities of implementation of the adversarial principle in the appellate instance. Adversariality determines the image of the entire criminal process, since it implies that it is structured in such a way that the functions of prosecution, defense and case resolution are separated from each other. This, in turn, gives the court's verdict a special power of persuasion, increases its legal and social significance.

The adversarial principle is characterized by the presence of four interdependent elements: the prosecution and defense; fixed means of activity of the prosecution and defense; separation of the functions of public prosecution, defense and trial; and an objective and impartial court. Removal of any of them would not only lead to incomplete content of the analyzed principle, but would also raise doubts about its actual existence. Only the presence of all these elements without any reservations, assumptions, exceptions, etc. allows to classify the process as compliant with the principle of adversariality.

The author establishes that in the context of implementation of the adversarial principle in appellate proceedings, the parties and the court perform unique functions which emphasize their important role in criminal proceedings. The prosecution and defense parties are actively involved in criminal proceedings aimed at defending their interests in the appellate instance. This includes not only presenting arguments in favor of their position, but also actively participating in the process of restoring justice, especially when identifying and correcting gaps and errors made by the court of first instance. The court of appeal, for its part, performs important judicial review functions. Its task is to verify the legality, validity and fairness of court decisions that may be appealed. In addition to the equal obligation to provide a reasoned request indicating the illegality or unreasonableness of the court decision made by the court of first instance, the peculiarities of the adversarial nature of the parties in the court of second instance are also due to the fact that the court of second instance has audit powers. This provides the court with additional opportunities for a deeper analysis and reconsideration of decisions made at the previous stage of criminal proceedings.

As a result of the study, it is proposed to: supplement the CPC of Ukraine with a provision providing for mandatory participation of a defense counsel in the appeal using videoconferencing, regardless of the desire of the suspect, accused or convicted person; grant a convicted person who is held in custody and participates in the court of second instance via videoconferencing the right to confidentiality of consultation with a defense counsel, and also to enshrine the mandatory provision of such a convicted person with a defense counsel who will represent his or her interests in the courtroom; supplement the to grant the right of final say to a person who objects to the satisfaction of an appeal.

Key words: *adversariality, adversarial principle, criminal proceedings, criminal procedure, appellate proceedings, prosecution, defense, public prosecution function, defense function, court of appeal.*